Секція 1. Витоки та розвиток географічної та історичної освіти в Україні

Тетяна НАЗАРЕНКО
доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу
навчання географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України
geohim@ukr.net

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ЯК НАУКА ТА РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ В ЇЇ РОЗБУДОВІ

Постановка проблеми. Історичний аналіз становлення та розвитку вітчизняної методики навчання географії як науки, є актуальним для формування сучасного змісту географічної освіти та прогнозування процесів її подальшого розвитку. Перед географією як навчальним предметом в закладах загальної середньої освіти постає методична проблема щодо елімінації розбіжності між баченням учнів науки географія, яка досліджує природну різноманітність географічної оболонки Землі та наявним навчальним предметом, на уроках якого вони вивчають складні географічні причино-наслідкові зв'язки, велику кількість географічної номенклатури, наукові терміни, поняття, закони тощо.

Методика навчання, як і вся дидактика, переживає складний період розвитку, відбувається чергова реформа вітчизняної системи освіти, створюються нові концепції, стандарти, в яких закладено не лише зміст, але й вимоги до результатів навчання, модельні та навчальні програми, оновлюється зміст підручників, з'являються різноманітні форми оцінювання результатів навчання тощо. У методиці навчання географії накопичилося достатньо проблем, які потребують спеціальних педагогічних досліджень, серед яких проблема оновлення методів, засобів і форм організації навчання [2, с. 9-10]. Методика навчання географії є частковою дидактикою, але, оскільки географія має специфічні методи дослідження, властиві тільки їй, тому існують особливі прийоми організації роботи з використання цих методів при вивченні географії в закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження. Об'єктом вивчення нашого дослідження є географічна освіта в закладах загальної середньої освіти, а предметом – процеси навчання географії та формування в учнів географічних компетентностей. Мета методики навчання географії закладається в пошуку та удосконалені дієвих напрямів для навчання та виховання свідомого українського громадянина засобами географії.

Виклад основного матеріалу. В Україні як самостійний предмет географія була введена у XVII – XVIII столітті. Фундатором основ методики навчання географії в Україні вважається К. Д. Ушинський, який творчо використав все позитивне, що було досягнуто психологією та педагогікою до середини XIX століття і склав ґрунтовну психолого-педагогічну концепцію

виховання та навчання. К.Д. Ушинський підійшов до розуміння детермінованого виховання через соціально-економічні умови життя людей, різницю соціального формування людської особистості [3, с. 42]. Своїми ідеями щодо навчання географії він далеко випередив свої часи.

Багато науковців минулого та сьогодення досліджували й досліджують питання методики навчання географії. Відділ навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України має славну багаторічну традицію щодо розбудови вітчизняної методики навчання географії в Україні. Саме для надання методичної допомоги вчителям географії він і був організований у 1934 році в українському науково-дослідному інституті педагогіки (УНДІП). За цей 90-річний період науковими співробітниками було започатковано багато методичних творів, які стали дороговказом для вчителів. На сьогоднішній день, окрім наукової роботи співробітники відділу беруть участь у підготовці кадрів вищої наукової кваліфікації, в обговоренні та рекомендації до захисту завершених дисертацій, виконаних і в межах Інституту педагогіки НАПН України і в інших установах. Науково-педагогічний доробок співробітників відділу знаний серед географічної громади України та за її межами. Відділ виконує велику методичну роботу і корисну для учителів географії як молодих початківців, так і досвідчених педагогів закладів загальної середньої освіти в період сучасної модернізації шкільної географічної освіти у контексті концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір.Перед колективом відділу протягом усього 90-річного періоду його діяльності ставилися завдання наукових розробок актуальних психолого-педагогічних проблем теорії освіти і навчання: формування знаннєвого потенціалу нового покоління в умовах сучасних цивілізованих змін; концепцій розвитку окремих курсів географії вітчизняної шкільної освіти і концепцій розвитку загалом географічної освіти в базовій основній та профільній школі; науково обґрунтованих рекомендацій для учителів щодо практичного використання напрацювань педагогічної теорії; оновлення змісту навчальних програм та творення шкільного підручника нового покоління; апробація навчально-методичного супроводу для учнів та учителя на практиці в освітньому процесі з географії; ведуться пошуки нових форм, методів, прийомів навчання в умовах компетентнісно орієнтованого навчання; шляхів вдосконалення ефективності навчальних занять в основній та профільній школах; досліджуються на науковій основі недоліки нововведень та виявляються причини [1, с. 48].

Новий час вимагає нових ідей, нових практичних рішень удосконалення методологічного арсеналу педагогічної науки і практики. Виникає необхідність переосмислити роль географічної освіти в нових умовах розвитку суспільства. В зв’язку з цим варто знайти і дати відповіді на два найголовніших питання: яка повинна бути мета шкільної географічної освіти, і якою повинна бути сама шкільна географічна освіта, щоб досягти мети, яка була поставлена?

Для відповіді на це питання нами (дослідниками відділу) було проведено опитування серед вчителів географії України з метою з’ясування основних проблем методики навчання географії. В опитуванні взяло учать 769 вчителів з

Київської, Закарпатської, Миколаївської, Чернівецької, Івано-Франківської областей та Києва. Були озвучені такі проблеми:

- для чого вчити (прикладне значення навчального предмету): ця проблема пов'язана з виявленням мети навчання, мети уроку або системи уроків – визначати зміст та рівень готовності учнів вирішувати пізнавальні задачі різної ступені складності тощо;

- чому вчити (наукове значення навчального предмету): при вивченні навчального матеріалу географічного змісту, вчитель має притримуватись науковості при викладанні та застосовувати взаємозв'язки місцевого та локального спрямування і при цьому уникати перевантаження учнів суто науковими фактами;

- як вчити (опціональне значення навчального предмету): обрання форм і методів навчання, що обумовлюється метою навчання, можливостями вчителя й учнів, матеріально-технічною базою кабінету географії, закладу тощо;

- за допомогою чого вчити (приладне значення навчального предмету, так званий «handout»): як найбільш оптимально поєднувати засоби навчання з вмінням і бажаннями учнів через них сприймати навчальний географічний матеріал;

- рівень опанування навчальним матеріалом (компетентнісне значення предмету): основними критеріями продуктивності навчання, є навчальні досягнення учнів, рівень їх мислиневих процесів та вмінь застосовувати отримані знання в практиці життя.

Висновки. Отже, розвиток методики навчання географії зараз набуває все більшої значущості, через великі потенціальні можливості при виконанні соціальних запитів Нової української школи на сучасному етапі розвитку нашого суспільства. Без географічних знань і вмінь, без розвинутого уявлення про просторову неоднорідність земної поверхні та конструктивної географії, не може бути створена у свідомості учнів цілісна наукова картина світу.

Розвиток методики навчання географії залежить від розвитку географічної науки. Сучасна географічна наука все більше допомагає розв'язувати практичні завдання у раціональному використанні природних і трудових ресурсів, розміщенню виробництва і міст, останнім часом додались проблеми громад і завдання методики є в науковому обґрунтуванні мети, цілей, задач та змісту навчання географії в закладах загальної середньої освіти, через окреслення форм і методів організації освітнього процесу.

Розвиток методики навчання географії залежить від вивчення, узагальнення і розповсюдження педагогічного досвіду учителів, тому перед ними стоять виклики з питань формування в учнів наукового світогляду, географічних принципів і теорій, навичок практичного застосування знань про нові системи, уявлення про основні види діяльності з метою професійної орієнтації.

Інститут педагогіки НАПН України є флагманом педагогічної думки, його дослідниками вивчаються питання наукових розробок актуальних психолого-педагогічних проблем теорії освіти та практико орієнтованого навчання, які вирішуються, відповідаючи на сучасні виклики.

Список використаних джерел

1. Концептуальні засади компетентнісного навчання географії та економіки: збірник матеріалів круглого столу «Історія – діалог – траєкторія розвитку», присвяченого 85 річчю відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України (08 жовтня 2019 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2019. - 95 с. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/history.pdf
2. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Х.: ВГ «Основа», 2016. – 112 с.: (Серія «Бібліотека журналу «Географія»; Вип.. 11 (155) URL: http://lib.iita.gov.ua/id/eprint/707431
3. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – К. 1983. – Т.1. – С.43-103.